

Mi a büntetőjogi filozófia?

John Deigh & David Dolinko, The Oxford Handbook of Philosophy of Criminal Law (2011) recenziója.

Youngjae Lee*

Bevezetés: Államközpontú és egyénközpontú elméletek

Mi a büntetőjogi filozófia? A könyv tizenhét esszéje, mint egész, kiváló kiindulópontot nyújt a kérdés megválaszolásához. A szerkesztők, John Deigh és David Dolinko kijelentik, hogy azért állították össze ezt a kötetet "a büntetőjog filozófiájának vezető gondolkodóitól származó tizenhét eredeti esszéből", hogy "egy hiteles kézikönyvet" hozzanak létre, amely "a terület legfontosabb, az anyagi büntetőjog kérdéseiből eredő témáinak jelenlegi kutatási helyzetét" képviseli (v. o.).

Mi is ez a terület, és melyek a fő témái? Ezt a területet sokféleképpen lehet rendszerezni, de én azzal kezdeném, hogy a büntetőjogi filozófia világát két különböző típusú elméletalkotásra oszthatjuk: államközpontú és egyénközpontú. Az államközpontú elmélet az állam kriminalizációs és büntetőhatalmának megfelelő határaitra összpontosít, míg az egyénközpontú elmélet az ártatlanság és a bűnösség kérdéseire. Ez a felosztás természetesen némileg mesterséges. Mindkét megközelítés létezhet és létezik egymás mellett, gyakran ugyanazon tudományos munkán belül, de a két megközelítés megkülönböztethető, és mindkét elmélet szem előtt tartása hasznos a terület értelmezéséhez.

Az államközpontú megközelítés létezése bizonyos szempontból nyilvánvalóbb és könnyebben igazolható, mint az egyénközpontú megközelítésé. Mivel a büntetőjogi filozófiával foglalkozó tudományos munkák nagy része a vétkesség, a jogosultság és a mentség fogalmaiban beszél, amelyek az erkölcsfilozófiából ismert fogalmak, úgy tűnhet, hogy a büntetőjogi filozófia nem más, mint az erkölcsfilozófia egy fajtája. Félretéve azonban annak lehetőségét, hogy a politikai filozófiát az erkölcsfilozófia egy speciális típusaként határozzuk meg - vagyis az erkölcsfilozófia egy olyan típusaként, amely arra összpontosít, hogy az államnak mit szabad vagy mit nem szabad erkölcsileg tennie -, hiba a büntetőjogi filozófiát az erkölcsfilozófia egy fajtájának tekinteni, és semmi többnek. Végül is ez a *büntetőjog* filozófiája, és a büntetőjog alapvetően az állami hatalom gyakorlása. A büntetőjogról szóló minden átfogó filozófiai beszámolóknak ezért meg kell magyaráznia és igazolnia kell az állam szerepét, és a büntetőjogi filozófia területén végzett munka nagy része erre összpontosít.

Mi magyarázza tehát az egyénközpontú megközelítés jelenlétét? Érdekes módon, miközben egyetértés van abban, hogy a büntetőjogi vétségek tükrözik és tükrözniük kell az erkölcsi vétségeket, és hogy az államnak nem szabad büntetnie az embereket, hacsak nem követnek el helytelen magatartást, nincs egyetértés abban, hogy miért van ez így. Ez nem üres kérdés. A büntetőjog egy dolog, az erkölcs pedig egészen más, és a kettő közötti kapcsolat sem nem nyilvánvaló, sem nem egyértelmű.

* A Fordham Egyetem jogi karának jogászprofesszora.

egyenesen. Itt nem az általános jogtudományban foglalok állást. Az egyetlen észrevételem az, hogy a büntetőjog és az erkölcs, teljesen nyilvánvalóan, a normák felállításának, artikulálásának, szabályozásának és érvényesítésének két különböző módja, és magyarázatot kell adni arra, hogy a kettő hogyan kapcsolódik egymáshoz.

I. Büntetőjog-morál kapcsolat: A Working Hypothesis

Miért kell szoros kapcsolatnak lennie a büntetőjog és az erkölcs között? Az egyik lehetőség az, hogy az erkölcsileg helytelen cselekedeteket elkövető emberek megérdemlik a büntetést, és ezért jó dolog, ha az állam a büntetéssel megadja az embereknek azt, amit az ilyen emberek megérdemelnek. Michael Moore például azzal érvelt, hogy "a büntetőjog egy funkcionális fajta, amelynek funkciója a megtorló igazságosság elérése", és hogy "[a] megtorló igazságosság megköveteli, hogy azok, akik megérdemlik a büntetést, megkapják azt".¹

Azzal azonban, hogy egyszerűen azt mondjuk, hogy bizonyos cselekedetek helytelenek, vagy hogy egyes emberek helytelenül cselekszenek, és büntetést érdemelnek, még nem magyarázzuk meg, hogy miért az *államnak* kell és lehet az a feladata, hogy bűncselekménynek nyilvánítsa ezeket a rossz cselekedeteket, és miért szabjon ki büntetést. Általánosságban elmondható, hogy az államnak nem feladata a méltányosság biztosítása. Jó emberekkel is történhetnek rossz dolgok, ahogyan egyesek sokkal több sikert érhetnek el, mint amennyit megérdemelnének. De általában véve nem az állam feladata, hogy ezt az állapotot korrigálja. Ezért túl kell lépünk azon az egyszerű állításon, hogy egyes emberek megérdemelnék bizonyos dolgokat, amikor azt magyarázzuk, hogy mi köze van a büntetőjognak az erkölcshez.

Ez nem a megfelelő hely a büntető igazságszolgáltatás átfogó elméletének kidolgozására.

De hadd javasoljam, hogy egy ilyen számvetés hogyan mehetne végbe, hogy megértsük, miért kell a büntetőjogi elméletnek úgy kinéznie, ahogyan kinéz, és mi a jelentősége. Kezdhetjük a büntetőjog racionalitásának feltárással. Itt különösen kettőt emelek ki. Először is, a büntetőjog a tilalmak és büntetések rendszerén keresztül az egyénnek okozott károk csökkentésére szolgál. Másodszor, ahogy John Gardner érvelt, a büntetőjog a rossz cselekedetek megbüntetésére révén a nehezítés és a személyes bosszúvágy *kiszorítását* szolgálja.² Ez a két indok magyarázza büntető igazságszolgáltatási rendszerünk számos kulcsfontosságú aspektusát, nevezetesen azt, hogy az *kényszerítő, ítélkező és megelőző jellegű*.

Kényszerítő aspektusa a leglátványosabban és legnyilvánvalóbban az elkövetők elfogásának és megbüntetésének folyamatában mutatkozik meg. Ez elengedhetetlen a rend és a fizikai biztonság biztosításához - a büntetőjog kulcsfontosságú funkciója.

A büntető igazságszolgáltatási rendszer *ítélkező* abban az értelemben, hogy amikor büntetünk, akkor az elkövetőket is hibáztatjuk, elítéljük és megbélyegezzük. A megbélyegzés személyessé teszi a büntetést, és azt az üzenetet közvetíti, hogy bizonyos cselekmények rossz fényt vetnek az elkövetőkre. Az ítélkező aspektus részben a büntetőjog kiszorító funkciójából ered. A büntetés egyik alapvető célja, hogy kezelje az áldozatok büntető és megtorló érzelmeit (közvetlen és közvetett módon egyaránt), és hogy a bűnösökkel szembeni nehezítésük érzelmeinek kiutat biztosítson.

Egy társadalom büntetőjogi rendszerének sikere vagy kudarca tehát attól függ, hogy mennyire jól reagál a polgárok büntető érzelmeire.

---

¹ Michael Moore, A felelősségre vonás: A büntetőjog általános elmélete 33 (1997).

² *Lásd pl.* John Gardner, Crime: In Proportion and in Perspective, in *Fundamentals of Sentencing Theory: Essays in Honour of Andrew von Hirsch* (31 Andrew Ashworth & Martin Wasik szerk., 1998).

Végezetül a büntető igazságszolgáltatási rendszer *megelőző jellegű, mivel az* állam a kizárólagos ügynök, aki jogosult a bűncselekmények megbüntetésére. A megtorlás alap gondolata - miszerint az embereknek azt kell kapniuk, amit megérdemelnek - hallgat arról, hogy *ki* legyen az, aki megadja a bűnösöknek, amit megérdemelnek, de az állam az egyetlen legitim büntető, és a törvény tiltja az önségélyt. Ez a megelőző aspektus alapvető fontosságú mind a büntetőjog kármegelőzési, mind pedig a kizárólagos funkciója szempontjából.

Ha már ismerjük a büntetőjog ezen jellemzőit, jobban megérthetjük, miért kell a büntetőjognak szoros kapcsolatban állnia az erkölccsel. A kormány hatalmas hatalommal rendelkezik, nemcsak arra, hogy erőszakosan beavatkozzon az emberek életébe, és az egyéneket a vétkesség bélyegével bélyegezze meg, hanem arra is, hogy megtiltja másoknak, hogy ugyanezt tegyék. Ahhoz, hogy a kormány ennek a hatalomnak a kizárólagos legitim gyakorlója maradjon, úgy kell cselekednie, hogy bizonyítsa, hogy büntetőjogi rendszere megfelelően helyettesíti és javítja a magánmegelőzés és a bosszúállás rendszerét. Ebből következik, hogy egy megfelelően működő rendszernek olyan hangon kell megszólalnia, amely a józan erkölcsi intuíció szempontjából felismerhető a helytelen cselekedetekkel és a felelősséggel kapcsolatban.

A büntetőjog és az erkölcs kapcsolata tehát nem az erkölcsi törvényekből, sem pedig abból az általános elvből fakad, hogy az embereknek azt kell kapniuk, amit megérdemelnek. Sokkal inkább egyike a sok feltételnek, amelyek a kormány kizárólagos büntetőjogi és büntetőjogi hatásköréhez kapcsolódnak. Csak az ilyen korlátok tiszteletben tartásával tudja az állam fenntartani kizárólagos ellenőrzésének legitimitását.

Az ilyen korlátozások azonban állandó nyomás alatt vannak. A büntetőjog kármegelőzési és kizárólagos funkciói azt mutatják, hogy a büntetési jogkörrel hogyan lehet visszaélni. A büntető szenvedélyek, bár gyakran és helyesen azon a meggyőződésen alapulnak, hogy erkölcsi hiba történt, túlzóak lehetnek, és más, kevésbé kívánatos érzelmek, például kegyetlenség, szadizmus, embertelenség, faji gyűlölet vagy előítélet vezérelhetik őket. Az ilyen érzelmek a büntetéseket messze túlmutathatják azon, ami egy adott esetben helyénvaló lenne. Ezen túlmenően az államot a bűnözés csökkentése érdekében érő nyomás a büntetőjogi és büntetőjogi hatalmának túlzott és indokolatlan alkalmazására készítheti. Ezért annak világos megértése, hogy a büntetőjogi doktrínák miként felelnek meg az erkölcsnek, illetve miként térnek el attól, elengedhetetlen ahhoz, hogy a büntetőjog egyes túlzott tendenciáit kordában lehessen tartani.

Az állítás itt nem az, hogy a legtöbb büntetőjogi teoretikus támogatna egy ilyen történetet, ami azt illeti, hogy miért van büntetőjogunk, és mi indokolja annak szoros kapcsolatát az erkölccsel.

Az érvelés inkább az, hogy egy ilyen keretrendszer meg tudja magyarázni, hogy miért vannak és miért kell, hogy legyenek államközpontú és egyénközpontú elméletek a büntetőjogi filozófiában, és hogyan viszonyulnak ezek az elméletek egymáshoz. Emellett egy ilyen keretrendszer hasznos eszköz arra, hogy motiválja a büntetőjogi filozófia különböző kérdéseit, amelyekkel a büntetőjogi filozófia tudománya foglalkozik, és amelyeket nagyjából a következőképpen lehet rendszerezni.

Először is, bár szoros kapcsolat van a büntetőjog és az erkölcs között, ezek nem egy és ugyanazok, és kérdéses, hogy miként lehet megfogalmazni a büntetőjog megfelelő területét. Államközpontú elméletekre van szükség az ilyen határmegállapítási kérdések megválaszolásához. Másodsor, ha már meghatároztuk a büntetőjog megfelelő területét, felmerül a kérdés, hogy milyen legyen a büntetőjog és annak tilalmai. Feltételezve, hogy a

büntetőjogi tilalmaknak szorosan követniük kell az erkölcsi tilalmakat, egyénközpontú elméletekre van szükség annak megfogalmazásához, hogy mi az erkölcsileg helytelen, és hogyan kell a büntetőjogi doktrínákat úgy kialakítani, hogy azok megragadják az erkölcsileg helytelen tevékenységeket. Harmadszor, még azután is, hogy meghatároztuk a megfelelő

a büntetőjog területét, és büntetőjogi tilalmakat fogalmaznak meg, továbbra is kérdéses, hogy hogyan kellene ezeket a tilalmakat érvényesíteni. Az államközpontú elméletek az állami büntetésnek ezzel a kérdéssel foglalkoznak. Ez a három témacsoport nagyjából megfelel a kötetben szereplő esszék sorrendjének.

II. A büntetőjog korlátai

A szerkesztők úgy látják, hogy Gerald Dworkin, Wayne Sumner és Mitchell Berman első három esszéje "az állam által bizonyos cselekmények bűncselekményként való törvényen kívül helyezésének indoklására vonatkozó kérdésekkel foglalkozik" (vi. o.). A büntetőjog korlátairól szóló vita hagyományosan a Lord Patrick Devlin által képviselt "az erkölcs érvényesítése" és a John Stuart Mill, H. L. A. Hart és Joel Feinberg által képviselt "ártalom elve" közötti versengésként fogalmazódott meg. A kérdések ilyen módon történő megfogalmazása azonban némileg hiányos, mivel a filozófiai szlogenek közül az "erkölcs érvényesítése" és a "kár elve" - legalábbis kezdetben - inkább homályosítja, mint tisztázza a dolgokat.³

Először is, az "erkölcs érvényesítése" kifejezés nem segít abban, hogy kiválasszuk, mi az, ami a vita egyik oldalát jellemzi. Nyilvánvaló, hogy az állam jogszerűen érvényesítheti az erkölcsöt. A büntetőjog például a gyilkosságot és a nemi erőszakot bünteti, és miközben ezt teszi, erősen moralista hangon szólal meg. Hogyan tehetne az állam mást, mint hogy eközben érvényre juttatja és megerősíti az erkölcsöt?

Az "ártalmi elv" kifejezés sem sokkal jobb. Először is, vannak olyan helytelen, másoknak kárt okozó magatartások, amelyeket az államnak nem szabadna büntetni. A házasságtörés például lehet helytelen és káros a gyermekekre és a házastársakra nézve, és ők nem járulnak hozzá. Ugyanez vonatkozik az olyan magatartásokra, mint a megtévesztés, a rágalmozás, a sértegetés és a barátokkal és munkatársakkal szembeni érzelmi kegyetlenség. Másodszor, a gyakran ártalmatlan erkölcstelenségek eseteinek vélt eseteket könnyű úgy leírni, mint amelyek másoknak kárt okoznak.⁴ Gyakran igazoljuk a prostitúció és az asszisztált öngyilkosság kriminalizálását azzal az aggodalommal, hogy ezek a gyakorlatok akaratlan résztvevőkkel járnak, illetve a kábítószer és a prostitúció esetében az erőszakos bűncselekményekkel, például az emberkereskedelemmel, a hamis fogva tartással és a gyilkossággal való összefüggésükkel. Valójában sokan, akik ártalomcsökkentési okokból támogatják az ilyen magatartások kriminalizálását, valószínűleg nem is hiszik, hogy a prostitúció, a kábítószer-használat és az öngyilkossági asszisztálás erkölcstelen, ami azt jelenti, hogy az ilyen magatartások kriminalizálásának problémája nem az erkölcs állami érvényesítésének problémája. Ezért - a jelentős történelmi származása ellenére - valódi kétségek merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy az "erkölcs érvényesítése"- "ártalomelv" vita a legtermékenyebb módja-e a kriminalizáció problémájának megközelítésének és az elvi határvonal meghúzásának.

Hogyan fogalmazzuk meg tehát a büntetőjog korlátainak problémáját? Azzal kell kezdenünk, hogy fel kell ismernünk, hogy számos téma tartozik e kérdéskör alá. Először is, ott van a hagyományos kérdés, hogy mikor korlátozhat az állam bizonyos alapvető jogokat, például a szabad véleménynyilvánítás jogát, a halálhoz való jogot vagy a szexuális autonómiához való jogot a gyűlöletbeszéd, az obszcenitás tiltásával,

---

³ Az itt folytatott vita szükségszerűen gyors, piszkos és impresszionista. Részletesebb értekezésért lásd: R. A. Duff,

Answering for Crime: Responsibility and Liability in the Criminal Law 123-35 (2009); A.P. Simester, Enforcing Morality, in *The Routledge Companion to Philosophy of Law* 481 (Andrei Marmor szerk., 2012).
⁴ Ennek megvitatására lásd Bernard Harcourt, *The Collapse of the Harm Principle*, 90 *J. of Crim. Law and Criminology* 109 (1999).

öngyilkossági asszisztencia, eutanázia vagy prostitúció.⁵ Az "erkölcs érvényesítése" és az "ártalom elve" kifejezések ebből a hagyományos vitából származnak.

A második téma azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy az állam milyen erkölcstelenségeket büntethet megfelelően, feltételezve, hogy a büntetőjog "kikényszeríti" az erkölcsöt. Érvelhetünk például azzal, hogy az állam nem kriminalizálhatja megfelelően a házastárs elárulását, ami káros erkölcstelenség, nemcsak azért, mert ez az államhatalom rossz (mondjuk, pazarló és kontraproduktív) felhasználása lenne, hanem azért is, mert nem tartozik megfelelően az állam hatáskörébe.⁶

Az első témáról azt mondhatjuk, hogy az "ártalmatlan erkölcstelenségek" kriminalizálásáról szól (bár gyakran olyan magatartásokról van szó, amelyek sem ártalmatlanok, sem erkölcstelének), a második pedig a "mágánéleti erkölcstelenségek" kriminalizálásáról. A harmadik és negyedik témáról ezzel szemben azt lehet mondani, hogy olyan magatartások kriminalizálásáról szól, amelyek nem lehetnek sem erkölcstelének, sem károsak. Hogyan létezhet ilyen kategória? Gondolhatunk arra, hogy a "malum prohibitum" alkotja ezt a kategóriát.⁷ Az állam gyakran nem azért kriminalizál bizonyos magatartásokat, mert azok közvetlenül kárt okoznak, hanem azért, mert úgy gondolják, hogy kárt okoznak vagy hozzájárulnak a kárhoz. A különböző birtoklással kapcsolatos bűncselekmények - kábítószeresek, fegyverek, gyermekpornográfia - a kockázatot létrehozó bűncselekmények e csoportjába sorolhatók, és az ilyen bűncselekmények témája a büntetőjog korlátainak harmadik témakörét alkothatja.⁸

A negyedik téma az olyan magatartások kriminalizálására vonatkozik, amelyek önmagukban erkölcsileg semlegesek lehetnek, de könnyebben felderíthetők, és bizonyos típusú bűncselekményekhez kapcsolódnak. A pénzmosás egy ilyen bűncselekményre példa, akárcsak az a követelmény, hogy az embernek be kell jelentenie a külföldön tartott valutájának egy bizonyos minimumot meghaladó összegét. A terjesztési szándékkal elkövetett kábítószer-birtoklás is ide tartozhat. A harmadik és a negyedik témakör vitathatatlanul a legégetőbb kérdések, amelyekkel ma a büntetőjogban szembe kell néznünk. Ezért sajnálatos, hogy az elméletalkotók nem fordítanak rájuk túl sok figyelmet.⁹

Az ötödik és egyben utolsó téma, amely a büntetőjog határainak kijelölésekor felmerül, a polgári és büntetőjogi szabályozási módok közötti különbségtétel. Az állam a tiltáson és a büntetésen kívül más módon is szabályozhatja a viselkedést. Az állam például elérhetővé teheti a magánjogi polgári kártérítést (olyan eszközökkel, mint a kártérítési perek), alkalmazhat olyan szabályozási eszközöket, mint az engedélyezés és az ellenőrzés, és alkalmazhat olyan polgári kötelezettségvállalási mechanizmusokat, mint a karantén vagy a terrorgyanús személyek előzetes letartóztatása. A kérdés tehát az, hogy mikor helyénvaló, hogy az állam büntetőjogon keresztül szabályozza a viselkedést. Például a nemi erőszak bűncselekmény, de a munkahelyi szexuális zaklatás, még ha vitathatóan kényszerítő jellegű szexet (quid pro quo) is tartalmaz, más módon szabályozható. A munkahelyi diszkrimináció nem büntetendő az Egyesült Államokban, bár számos európai országban igen.¹⁰ Ehhez kapcsolódó kérdés, hogy hogyan lehet megakadályozni, hogy az állam

⁵ Egy olyan háttorzongató esetről, amely a halálhoz való jogot és a szexuális autonómiához való jogot egy helyen egyesíti, lásd Youngjae Lee, Valuing Autonomy, 75 Ford. L. Rev. 2973 (2007).

⁶ A kriminalizálás ilyen keretbe foglalt tárgyalását lásd például: Sandra Marshall és R. A. Duff, Criminalization and Sharing Wrongs, Canadian 11 Journal of Jurisprudence 7 (1998).

⁷ Jó kiindulópontokért lásd R. A. Duff, Crime, Prohibition, and Punishment, 19 J. Applied Phil. 97 (2002); Douglas Husak, Malum Prohibitum and Retributivism, in Defining Crimes: Essays on the Special Part of the Criminal Law (65R.A. Duff & Stuart P. Green szerk., 2005).

⁸ Lásd pl. R. A. Duff, Perversions and Subversions of Criminal Law, in The Boundaries of the Criminal Law 88

(R. A. Duff et al., szerk., 2010).

⁹ Az egyik fontos kivétel Douglas Husak, akinek a témákkal való folyamatos foglalkozása felbecsülhetetlen értékű volt. Lásd Douglas Husak, *Overcriminalization: A büntetőjog korlátai* (2008).

¹⁰ Julie Suk, *Procedural Path Dependence*: 85 Wash. U. L. Rev. (13152008).

a büntetőeljárást és büntetést szabályozó korlátozó alkotmányos elvek megkerülésétől azáltal, hogy a "valójában" büntetőjogi szankciót polgári jogi szankciónak minősítik.

Ez az öt téma a "büntetőjog korlátai" címszó alá tartozik. A szerkesztők szerint a kérdéssel foglalkozó három esszé közül kettő az első témára összpontosít. A Mitchell Berman által írt harmadik esszét a szerkesztők véleménye ellenére nem lehet megfelelően e csoport részeként jellemezni. A többi téma egyikével sem foglalkozik a könyv.¹¹ Más szóval, a kriminalizációs vita mind a jogban, mind a tudományos irodalomban jócskán túlhaladt a hagyományos Hart-Devlin-vitán, és e könyv jelentős hiányossága, hogy a büntetőjog korlátainak kezelése továbbra is csak egy olyan vitára összpontosít, amely bár fontos, de jó ideje már jórészt mellékes.

Mindenesetre itt néhány megjegyzést teszek a könyvben a büntetőjog korlátai címszó alá tartozó egyes esszékről. Gerald Dworkin esszéje, amely tizennégy oldalas terjedelméhez képest túlságosan is rövid, tekintve a széleskörűen megfogalmazott címet: "A büntetőjog határai", általánosságban szól az első témáról. Konkrétan arra összpontosít, hogy 1) mikor helyes kriminalizálni egy olyan személy megkárosítását, aki beleegyezik abba, hogy megkárosítsák (10-13. oldal), és 2) fenntartható-e az állami semlegesség eszméje (14-16. oldal). Wayne Sumner esszéje, "A kifejezés kriminalizálása: Hate Speech and Obscenity" című esszéje szintén az első témakörbe tartozik, és az esszé egy átgondolt vita, amely bizonyos beszéd típusok kriminalizálásának helyességére összpontosít. Sumner a kanadai szólásszabadság joggyakorlatának és a Mill-féle kár elvének világos tárgyalása után néhány javaslatot tesz arra vonatkozóan, hogy mikor lehet a gyűlöletbeszéd vagy az obszcenitás által okozott kár elég konkrét és súlyos ahhoz, hogy indokolja a büntetőjogi szabályozást.

Mitchell Berman "Zsarolás" című kiváló harmadik esszéje, amely a könyv leghosszabb esszéje a maga hetven oldalával, nélkülözhetetlen útmutató a zsarolás helytelenségéről szóló vitához. Inkább úgy jellemezném, mint a büntetőjog korlátairól szóló esszét, mint egy olyan magatartástípusról szóló esszét, amelyről az emberek általában úgy vélik, hogy megfelelően kriminalizált, még ha nehéz is megfogalmazni, hogy pontosan mi a baj vele. Különösen értékes a vége felé folytatott vita, amelyben Berman kitér arra, hogy a zsarolás miért nyűgözte le annyira a teoretikusokat, és hogy a zsarolás rejtélyének megoldása hogyan világíthat rá a jog más kérdéseire.

III. Büntetőjogi felelősség és védekezés

Ha már az állam által megfelelően kriminalizálható magatartások területén vagyunk, akkor a büntetőjogi tilalmak és védekezési módok meghatározásának feladatával kell szembenéznünk. Itt a hangsúly elsősorban az egyénen van. Az ebbe a csoportba tartozó esszék teszik ki e könyv nagy részét, és több kérdéssel foglalkoznak. Először is, melyek azok a minimális feltételek, amelyeknek teljesülniük kell ahhoz, hogy valakit büntetőjogi felelősségre lehessen vonni? Másodszor, mi tesz egy személyt büntetőjogilag bűnössé? Harmadszor, hogyan határozzák meg a konkrét bűncselekményeket? Negyedszer, mik a mentő okok?

A. Büntetőjogi felelősség

John Deigh "Felelősség" című esszéje, valamint Walter Sinnott-Armstrong és Ken Levy "Elmezavarral szembeni védekezés" című esszéje a büntetőjogi felelősség minimális feltételeit próbálja meghatározni. Deigh esszéje két részre tagolódik, amelyek a felelősség két különböző típusát írják le, az egyiket a büntetés megtorló logikája, a másikat pedig a

---

¹¹ Kivételt képez Andrew Ashworthnak a harmadik témakörbe tartozó, általa "előkészületi vagy preinchoate bűncselekményeknek" nevezett bűncselekményekről szóló értekezése a kísérlet felelősségéről szóló esszéjében (127. o.).

a büntetés elrettentő ereje. Az első felfogást a büntetőjogi felelősség "sivatagi alapú" felfogásának, a másodikat pedig "következményalapúnak" nevezi (195. o.).

Deigh a következőképpen tárgyalja a büntetőjogi felelősség sivatagi alapú felfogását. A retributivisták úgy gondolják, hogy egy személyt csak akkor kell büntetni egy tettért, ha büntetőjogi felelősséggel tartozik érte. A retributivisták számára a büntetőjogi felelősség szorosan összefügg az erkölcsi felelősséggel, ami viszont a cselekvő szabad akaratát feltételezi. A probléma az, hogy szabad akarat talán nem is létezik. Szabad akarat nélkül az erkölcsi felelősség és a büntetőjogi felelősség egyaránt veszélybe kerül. Lehet-e egy személyt erkölcsileg felelősnek tekinteni akkor is, ha az illető "nem akarhatott volna másképp cselekedni, mint ahogyan valójában cselekedett"? (p. 196). E kérdés megválaszolásához Deigh Harry Frankfurt és P. F. Strawson elbeszéléseiből merít, amelyek mindegyike teret enged az erkölcsi felelősségnek még abban az esetben is, ha feltételezzük, hogy az egyén cselekedeteit rajta kívül álló tényezők határozzák meg, és senki sem dönthet úgy, hogy másként cselekszik.

A szabad akarat problémája ritkán kerül a büntetőjogi teoretikusok középpontjába. Ennek ellenére mindig ott lebeg a háttérben, különösen akkor, amikor az új technológiák új táptalajt adnak a diskurzusnak arról, hogy viselkedésünket milyen, rajtunk kívül álló tényezők okozzák.¹² Azok számára, akiket érdekel a büntetőjogi felelősség lehetőségének megőrzése a folyamatosan változó tendenciák közepette, amelyek a választó ént a környezeti és történelmi tényezők tengerébe fojtják, Deigh értekezése a büntetőjogi felelősség sivatagi alapú felfogásáról értékes útmutatót nyújt.

A felelősséget a büntetés elrettentő ereje alapján elemezve Deigh kétféle elméletet különböztet meg: a tiszta elrettentő elméletet és a vegyes elméletet. Az az elv, hogy csak a büntetőjogilag felelősöket lehet büntetni, "ellentmondani látszik a tiszta elrettetéselméletnek", mivel néha a nem felelős szereplők megbüntetésére "hatékonyabb elrettetésnek bizonyulhat, mint az olyan büntetés, amelynek kiszabása megfelel [az] elvnek" (208. o.). Deigh ezután ismerteti Jeremy Bentham érvelését, miszerint az elrettetés szempontjából pazarlás lenne büntetni azokat, akik nem képesek választani, mivel nem reagálnak a szankciókkal való fenyegetésre, és így elrettenthetetlenek. Ahogy azonban H. L. A. Hart híres módon rámutatott, ez az érv nem állja meg a helyét (209. o.). Az elrettentés gondolatában semmi sem korlátozza az elrettentendő elkövetők releváns csoportját arra a csoportra, amelynek sorsát a szóban forgó büntetési gyakorlat közvetlenül érintené. Vagyis ha egy elmebeteg személy kivégzése nem riasztja el az elmebetegeket általában véve a bűncselekmények elkövetésétől, de sikeresen visszatart egy épelméjű személyt a bűncselekmény elkövetésétől, akkor ezt az elrettentő értéket bele kell számítani az általános számításba; nincs ok arra, hogy kihagyjuk az elemzésből. Deigh összefoglalása Bentham érveléséről és Hart cáfolatáról hasznos, mivel az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága és a halálbüntetés ellenzői a halálbüntetési ügyekben ismételten ugyanezt a téves érvet hozzák fel.¹³ Deigh ezután helyesen állapítja meg, hogy attól függően, hogy az elrettentési számítás hogyan alakul, az elrettentési elmélet vagy betartja, vagy nem (210. o.) azt az elvet, hogy csak a bűncselekményért felelősöket kell büntetni.

Deigh azonban úgy gondolja, hogy "össze lehet ötvözni az elrettentés és az igazságosság értékét", és e más, "következményalapú" felfogás szerint "a bűnügyi

---

¹² A (szó szerinti) diagnózist lásd Stephen Morse, Brain Overclaim Syndrome and Criminal Responsibility: A Diagnostic Note, 3 Ohio St. J. Crim. L. (2006)397.

¹³ Youngjae Lee, The Purposes of Punishment Test, Fed23. Sent. Rep. (2010)58,59

a bűncselekményért való felelősség azt jelenti, hogy az elkövető gyakorolta vagy gyakorolhatta volna . . . .

deliberatív és végrehajtó képességek, amelyek lehetővé teszik az emberek számára, hogy magatartásukat az ajánlatokra és fenyegetésekre reagálva kiigazítsák" (195. o.). A felelősségnek ez a felfogása azt a kulcskérdést teszi fel, hogy az embereknek volt-e "elegendő és ésszerű lehetőségük" arra, hogy elkerüljék a büntetőjogi felelősséget. Ilyen lehetőség akkor van, "ha a kényszerítéssel való fenyegetést kellő időben nyilvánosságra hozzák, hogy az emberek megváltoztathassák terveiket, hogy elkerülhessék azt, és ha a fenyegetést jól közzéteszik" (211. o.).

Ez a felfogás Deigh szerint azért különbözik a sivatagi alapú felfogástól, mert nem követelmény, hogy egy személy "erkölcsileg kifogásolható lelkiállapotból" cselekedjen ahhoz, hogy büntetőjogi felelősségre vonhatóan tekintsék (195. o.). Engem ez az állítás nem győzött meg. Különbséget kell tennünk a büntetőjogi felelősség és a büntetőjogi bűnösség között.

A büntetőjogi felelősség olyan magatartási és mentális feltételek minimális halmaza, amelyeknek teljesülniük kell ahhoz, hogy valaki vétkes legyen; a büntetőjogi bűnösség viszont magáról a vétkességről szól. Ahhoz, hogy valaki vétkes legyen, először is képesnek kell lennie a felelősségre vonásra, de nem mindenki, aki felelősséggel cselekszik, vétkes. Így nézve, amit Deigh a felelősség "következémenyalapú" felfogásának nevez, az számomra potenciálisan a felelősség olyan definíciójának tűnik, amellyel a retributivisták együtt tudnának élni, így a felelősség két felfogása között általa felállított ellentét illuzórikus. Az illúzió forrása a felelősség és a vétkesség közötti különbségtétel elbizonytalanítása. Ez az elizálás nem veszélyezteti a szabad akarat problémájának és a büntetőjogi felelősségre gyakorolt hatásának tárgyalását, de az esszé egészen keresztül a zűrzavar lehetőségét hordozza magában.

Akárhogy is legyen, Deigh szerint a felelősség ilyen felfogása alapján a szigorú felelősség és a gondatlansági bűncselekmények problematikusak lennének. Én nem vagyok ebben olyan biztos. A nemi erőszak szigorú felelősséggel járó bűncselekmény, de az ember elkerülheti a büntetőjogi felelősséget azzal, hogy nem létesít szexuális kapcsolatot valakivel, ha akár csak a távoli gyanúja is felmerül annak, hogy az illető kiskorú. A gyilkosság szigorú felelősséggel járó bűncselekmény, de az ember elkerülheti a büntetőjogi felelősséget azzal, hogy nem követ el bűncselekményt. Bizonyos közérdekű bűncselekmények, amelyeknek köze van az élelmiszer- vagy gyógyszergyártáshoz, szigorúan büntetőjogi felelősséggel járó bűncselekmények lehetnek, de az ember elkerülheti a büntetőjogi felelősséget, ha nem dolgozik bizonyos iparágakban, vagy nem gyárt vagy árul bizonyos olyan termékeket, amelyek szigorú büntetőjogi felelősséggel járhatnak.

Mindezek az emberek - törvényes erőszaktevők, gyilkosok, kábítószeres házasságtörők - bizonyos tevékenységek megkezdésekor "alkudoznak[]" (212. o.) arra a lehetőségre, hogy büntetőjogi felelősségre vonják őket, ha a dolgok rosszul sülnek el, még ha nem várt módon is. Mindezekben az esetekben "a büntetés egy olyan cselekvés előre látható következménye, amelyet az ember racionálisan választ, tudván, hogy lehetősége van a mellőzésre", vagyis nem hiányzik "a tisztességes lehetőség arra, hogy a kiszabás elkerülése mellett döntsenek" (212. o.). Ezért úgy tűnik, hogy a Deigh-féle büntetőjogi felelősség tesztje ezekben az esetekben teljesül, és a szigorú felelősséggel járó bűncselekmények a büntetőjogi felelősség e felfogása alapján igazolhatónak tűnnek. Valójában a szigorú felelősséggel járó bűncselekmények egyik célja az, hogy egyszerűen csökkentsék bizonyos tevékenységek előfordulását anélkül, hogy betiltanák azokat, ami arra az elképzelésre támaszkodik, hogy az emberek odafigyelnek a fenyegetésekre, és ennek megfelelően igazítják viselkedésüket.

Ugyanez vonatkozik a gondatlanságból elkövetett bűncselekményekre is. Ha a gondatlanságból elkövetett emberölés gondatlanságból elkövetett bűncselekmény, akkor bőséges lehetőség van arra, hogy elkerüljék. Az ember leállhat a vezetéssel, előre befektethet olyan erőforrásokba, amelyek biztosítják a körültekintő vezetést (időt fordíthat a tükrök és az ülések beállítására, elkerülheti a fáradt vezetést), elkerülheti az SMS-ezést vagy a sminkelést vezetés közben, teljesen elkerülheti a vezetést, ha reménytelenül rossz sofőr (még ha elég jó is ahhoz, hogy jogosítványt szerezzen), és így tovább. A lényeg nem az, hogy Deigh következményalapú felelősségfelfogása helytelen, hanem az, hogy

inkább azt, hogy sokkal több munkára van szükség az elv finomításához, hogy az olyan következtetéseket vonhasson le belőle, amelyeket Deigh szeretne levonni belőle. Végül, Deigh állítása, miszerint a gondatlanság vétkességének kérdése "nem merül fel a felelősség sivatagi alapú felfogásában, mivel a gondatlan rossz cselekedet ... kétségtelenül hibáztatható", túlzó, tekintve a sivatagi teoretikusok között a kérdéstről folyó vitát (213. o.).¹⁴

A büntetőjogi felelősség minimumkövetelményének kérdését egy másik módon is meg lehet közelíteni a beszámíthatatlansági védelem tanulmányozásával, amely egyfajta határvonalat húz azok között, akik képesek a büntetőjogi felelősségre vonásra, és azok között, akik nem. Axiómának tűnik, hogy a büntetőjogi felelősségre nem képes személyeket nem szabad büntetni, és hogy az elmebaj miatt büntetőjogi felelősségre képtelen személyeket az elmebaj védelmével kell védeni. Az "elmebetegség" meghatározása azonban közismerten nehéz, és számos különböző megközelítés létezik. Sinnott-Armstrong és Levy esszéje, "Insanity Defenses" (Az elmebetegség védelme) áttekintést ad a különböző meghatározásokról, mint például az M'Naghten-teszt, az ellenállhatatlan impulzus teszt, a termék teszt és a Model Penal Code teszt, és ügyesen tárgyalja az egyes megfogalmazások által felvetett doktrinális, politikai és filozófiai kérdéseket. Sinnott-Armstrong és Levy hasznos módon rávilágítanak arra is, hogy az elmebetegség elleni védelem az orvostudomány és a jog metszéspontjában helyezkedik el, és összefoglalják a védekezés eltörléséről szóló vitát. Ez egy kiváló esszé, és véleményem szerint a legjobb áttekintés az elmebetegséggel kapcsolatos főbb kérdésekről.

B. Büntetőjogi felelősségre vonhatóság

A büntetőjogi felelősség, ahogyan azt ebben az áttekintésben tárgyaltam, azokra a minimális feltételekre vonatkozik, amelyek egy személyt vétkessé tesznek. A következő kérdés, amit fel kell tennünk, hogy mi tesz egy személyt büntetőjogi értelemben vétkessé. Douglas Husak, Andrew Ashworth, Christopher Kutz, Michael Moore és Larry Alexander esszéi a büntetőjogi bűnösséget vizsgálják. Összességében ez az esszékészlet nagy területet ölel fel, és számos, a büntetőjogi felelősség általános elveivel kapcsolatos témát érint (a mens rea említésre méltó kihagyása).

Alexander "Vétkesség" című esszéje eltér a többitől. Ahelyett, hogy a büntetőjogi bűnösség egy aspektusára összpontosítana, mint például a cselekmény követelménye vagy az okozati összefüggés, átfogó definíciót javasol, amely képes választ adni a bűnösség minden kérdésére. Alexander számára a büntetőjogi bűnösség alapvető szempontjai a következők: "A vétkes cselekmények abban az értelemben vétkesek, hogy mások érdekeivel való elégtelen törődésről tesznek tanúbizonyságot. Akkor nyilvánulnak meg elégtelen gondoskodásként, amikor a cselekvő olyan cselekményt akar, amelyről úgy véli, hogy mások erkölcsileg védett érdekeit veszélyezteti, és ezt olyan okokból teszi, amelyek nem igazolják az általa vélt veszélyt" (219. o.). A "kockázat felszabadításának" gondolata kulcsfontosságú, és ez alatt "olyan kockázat létrehozását érti, amelyről a cselekvő azt hiszi, hogy aztán nem tudja befolyásolni" (220. o.).

Ez a megfogalmazás számos provokatív következménnyel jár. Az eredmények nem számítanak a bűnösség szempontjából (mivel a kockázat elszabadulása a bűnös, nem pedig a kockázatok megvalósulása, amely nem áll a cselekvő ellenőrzése alatt) (218. o.). A gondatlanság nem a vétkesség egyik formája (mivel a cselekvő nem hisz abban, hogy a kockázat elszabadul) (230-233. o.).

A befejezetlen kísérletek nem minősülnek vétkes cselekményeknek (mivel a kockázatokat nem

szabadították fel) (233. o.).

---

¹⁴Lásd pl. Larry Alexander & Kimberly Kessler Ferzan, *Crime and Culpability: A Theory of Criminal Law* 69-85 (2009); Michael S. Moore & Heidi M. Hurd, *Punishing the Awkward, the Stupid, the Weak, and the Selfish: The Culpability of Negligence*, 5 *Crim. L. & Phil.* 147 (2011).

237), míg az inchoate bűncselekmények olyan formái, amelyek más szereplők befolyásolásával vagy segítségével járnak, hogy rossz cselekedeteket kövessenek el, vétkesek lehetnek (mivel mások cselekedetei kívül esnek az egyén ellenőrzésén, ami azt jelenti, hogy a kockázatot a segítő szabadította fel). (236-37. o.). Alexander ezekkel és más kérdésekkel kapcsolatos megkülönböztető és közismert álláspontjait társszerzőivel együtt egy nemrég megjelent és széles körben recenzált könyvben részletesebben is megvédte.¹⁵ Eltérően a gyűjtemény sok más esszétől, Alexander e kötetben szereplő esszéje nem áttekintő írás, hanem inkább egy sajátos és meggyőző, bár ellentmondásos világnézet tömör összefoglalása.

Douglas Husak "Az állítólagos cselekmény követelménye a büntetőjogban" című esszéje kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy a minden büntetőjogi órán alapkövetelményként tanított cselekmény követelménye valóban létezik-e, és ha igen, hogyan kell megfogalmazni, és hogyan lehet igazolni a követelményt. Husak meggyőzően érvel amellett, hogy a büntetőjogban valójában nem a cselekmény követelménye, hanem az ellenőrzési követelmény létezik. Husak nézete jól ismert, hiszen máshol is megvédte azt,¹⁶ és érvei továbbra is kötelező olvasmányok a doktrínáról. Ezen túlmenően gondos értekezése zökkenőmentesen ötvözi a cselekvéstudományt, az erkölcsfilozófiát és a doktrínát, ami a büntetőjog filozófiájának példamutató művévé teszi, nemcsak abban az értelemben, hogy a doktrína tárgyalása filozófiailag jól megalapozott, hanem abban az értelemben is, hogy mind a jog, mind a filozófia ismerete lehetővé teszi számára, hogy azonosítsa azt a pontot, ahol a filozófiai elméletalkotás nem segíti elő a jog megértését.

Hasonlóan kiváló Michael Moore "Causation in the Criminal Law" című könyve. Moore nézete, miszerint "az erkölcsileg tiltott állapot okozása" a vétkeesség erkölcsi kritériuma, és ezért helyet kell kapnia a büntetőjogban, hasznos és világos ellentétben áll Alexander fentebb tárgyalt ellentétes nézetével (178. o.). Moore átfogó áttekintésre vállalkozik a ténybeli ok és a közvetett okozati összefüggés több létező doktrínájáról. Ezt az elemzést követően Moore megállapítja, hogy "az okozati összefüggést ... . jobban megismerhetjük az egyes esetekben a közös intuíció alapján, mint az ilyen intuíciók "irányítására" a jogelméleti szakemberek által kidolgozott absztrakt tesztek alapján" (187. o.). A jogtudósok felelőssége azonban az, hogy megpróbáljanak értelmet adni ezeknek a doktrínáknak, és Moore tömör és ragyogó tárgyalása a "kilencféle ok-okozati teszt [és] hétféle proximate cause teszt" erősségeiről és gyengeségeiről felbecsülhetetlen értékű forrás (187. o.).

Andrew Ashworth "Kísérletek" című könyve szintén rendkívül hasznos áttekintést nyújt a büntetőjogi kísérlettel kapcsolatos doktrinális és filozófiai kérdésekről. Ami különösen értékes teszi ezt az esszét, az az, hogy Ashworth a kísérlet felelősségét a "nem fogyasztási célú bűncselekmények", azaz a birtoklással és a kockázat létrehozásával kapcsolatos bűncselekmények tágabb körébe helyezi, amelyek, mint fentebb említettük, napjainkban óriási gyakorlati jelentőséggel bírnak (127-29., 141-43. o.).

A büntetőjog egyik legbosszantóbb doktrínája a bűnpártolásért való felelősség. Christopher Kutz "A bűnpártolási jog filozófiai alapjai" című esszéje a jog néhány rejtélyét tárja fel. Miután először összefoglalja a bűnpártolásért való felelősség néhány fő jellemzőjét, Kutz amellett érvel, hogy "a bűnpártolásért való felelősséget leginkább a kezdetleges felelősség egy formájaként lehet felfogni", és hogy a bűnpártolásért való felelősség alapját a főtevővel közös "közös tervben" való részvételre irányuló szándéknak kell képeznie, nem pedig szükségszerűen a főtevő által elkövetett bűncselekményhez való okozati

hozzájárulásnak (157150,. o.).

¹⁵ Alexander & Ferzan, Supra note 14.

¹⁶ Douglas N. Husak, *Philosophy of Criminal Law* (1987); Douglas Husak, *Does Criminal Liability Require an Act?*, in *Philosophy and the Criminal Law: Principle and Critique* 60 (R.A. Duff szerk., 1998).

Kutz álláspontja, amely az ok-okozati hozzájárulás szempontját hangsúlyozza, összhangban van a hatályos jog bizonyos fontos jellemzőivel, nevezetesen azzal, hogy a bűnsegédi felelősségnek minimális actus reus követelménye van, és a hozzájárulás hiánya és a parányi hozzájárulás közötti különbség az a szakadék, amely elválasztja az ártatlanságot a bűnösségtől. Kutz azonban továbbmegy a hatályos jognál, és azzal érvel, hogy a bűnsegéd felelősségét nem szabad a megbízó végső cselekményéhez kötni. A hatályos jog szerint a bűntárs felelőssége attól függően emelkedik vagy csökken, hogy a főbűnös elkövet-e vagy sem egy bűncselekményt, így Kutz javaslata, miszerint a bűntárs felelőssége ne legyen többé a főbűnös felelősségének "származéka", jelentős módosítás lenne.

Kutz nézetének "revizionista" címkézése nem kritika. A bűnpártolás a jog egy zavarba ejtő területe (amint azt Kutz jól kifejti (151-54. o.)), és rászorulhatna egy átfogó elméleti átrendezésre. Sokan azonban ellenállnának annak a gondolatnak, hogy valaki "bűnrészes" lehet egy másik rossz cselekedetében, még akkor is, ha a rossz cselekedetet nem követi el. Igaz, hogy az ilyen magatartást legalábbis a bűnrészesség kísérletének eseteként kezelhetnénk. Képzeljük el például A esetét, aki tudván B tervéről, hogy megöli C-t, mérget küld B-nek, hogy B azzal ölje meg C-t, de mire a mérget eljut B-hez, B már más módon megölte C-t. Ez a mérget már a C-t is megölte. Jogosnak tűnik, hogy A-t bűnrészesség (kísérlete) miatt felelőssé tegyük.

De mi a helyzet azzal az emberrel, aki lelkesen engedélyt ad egy barátjának, hogy használja az autóját, abban a tévhitben, hogy a barátja bankrablásra fogja használni az autót, miközben a barát csak annyit akart tenni, és valójában csak annyit tesz az autóval, hogy elmegy egy Ikeába? Milyen értelemben "bűnrészes" az autó tulajdonosa, és pontosan miben "bűnrészes"? Vagy Kutz szerint ez nem bűnrészesség, mert nincs közös terv? De ha hajlandóak vagyunk eltörölni a másik fél rossz cselekedetéhez való "hozzájárulás" követelményét, amely a bűnrészesség szükséges részeként valamilyen ok-okozati összefüggést feltételez, akkor miért kellene ragaszkodnunk a közös terv meglétének követelményéhez? ¹⁷ Miért nem értékeljük ehelyett egyszerűen a leendő bűntárs rossziaságát és veszélyességét, ahogyan azt akkor tehetnénk, ha - ahogyan Kutz javasolja - "a bűnrészességért való felelősséget a kárról a kockázatra, vagy az inchoate alapra helyeznénk át" (157. o.)?

Az sem világos, hogy Kutz miért ellenáll annak a javaslatnak, hogy lazítsuk a bűnrészesség mens rea követelményét, hogy a bűnrészességhez ne legyen szükség szándékos részvételre, és a tudatos vagy gondatlan elősegítés elegendő legyen a bűnsegédi felelősséghez (164. o.). Úgy tűnik, Kutz ezen a ponton elismeri a filozófiai elemzés korlátait, mivel arra a lehetőségre támaszkodik, hogy "a nem szándékos bűnsegédek kezelésének elrettentő előnyei felülmúlják a jogszerű magatartásuk elrettentésének kockázatát", hogy így igazolja a tudatos részvétel és a szándékos részvétel eltérő kezelését (164. o.). De ha az elrettentési megfontolásoknak egy ilyen kritikus pillanatban való szerepeltetése érvényes "lépésnek" tekinthető, akkor az a kérdés, hogy miért kellene itt megállnunk. Miért nem szervezzük át a bűnrészességet aszerint, hogy milyen doktrínák generálnának optimális elrettentést? Kutz aggódik amiatt is, hogy a csak gondatlanság megkövetelése "a mérce jelentős, sőt veszélyes gyengítése" lenne, ami "összszavazja a bűnpártolási jogot" (164. o.). Azonban ismét nem világos, hogy ha a bűnsegédi felelősség egy eleve nem büntetendő bűncselekmény, akkor miért kellene ott meghúznunk a határt, ahol Kutz szeretné meghúzni.

¹⁷ Ennek mentén tekintsük át az Egyesült Királyság Jogi Bizottságának következő mondatát, amelyet Kutz helyeslően idéz: "A bűnségéd jogi vétkeisége akkor teljes, amint a segítségnyújtási cselekménye megtörténik, és az ezt követő cselekmények a főbűnös által . . ezért nem járulhatnak hozzá a vétkeiséghöz, illetve nem csökkenthetik azt" (158. o.).

E kérdések megválaszolásához meg kell vizsgálnunk, hogy miért (és hogy érdekel-e) minket a bűnrészesség mint a büntetőjogi felelősség különálló formája, ahelyett, hogy azt mondjuk a kísérlet felelősségének egyik formájára redukálnánk. Úgy tűnik számomra, hogy nem mindegy, hogy miért nevezünk egy dolgot bűnpártolásnak, és egy másikat kísérletnek vagy gondatlan veszélyeztetésnek, és az ezzel kapcsolatos kérdések nem pusztán az önkényes besorolás kérdései.

C. Bűncselekmények

Az előző részben tárgyalt esszék a bűncselekményi bűnösség alapvető építőköveire összpontosítanak, amelyek a bűncselekmények meghatározásakor keverhetők és kombinálhatók. Egy tipikus büntető törvénykönyv nagy része azonban nem a különböző bűncselekményekre általánosan alkalmazható tanokból, hanem konkrét bűncselekmények - például emberölés, nemi erőszak és lopás - meghatározásaiból áll. Ez a könyv, összhangban a büntetőjog filozófiájának más hasonló áttekintéseivel, az általános alkalmazhatósági doktrínákra összpontosít. A zsaroláson kívül az egyetlen konkrét bűncselekmény, amelyet mélyebben tárgyal, az önkéntes emberölés (provokáció) és a nemi erőszak, mindkettőt Marcia Baron "Nemi kérdések a büntetőjogban" című esszéje.

A provokációs védekezés egyik gyakori kritikája, hogy annak fő haszonélvezői a nőket megtámadó férfiak. Baron hatékonyan és segítőkészen oszlatja el ezt a benyomást. Végül is, mivel a férfiak gyakrabban követnek el bűncselekményeket, mint a nők, így természetesen a férfiak gyakrabban részesülnek a vádlott-barát doktrínákból, beleértve az olyan eljárási védelmeket, mint az ésszerű kétséget kizáró bizonyítás szabálya. Baron szerint a provokációs védelemmel inkább az a probléma, hogy az nem az emberi gyarlóságnak tett "engedmény", ami a közfelfogás szerint a probléma, hanem "a férfi agressziójának, féltékenységének, a nő odaadására és szeretetére való jogosultság érzésének, amelyet "az övé" akar tenni, és ... a feleségével vagy barátnőjével szembeni tulajdonosi érzésnek" (341. o.). Baron részletesen megvizsgálja a védekezést, és azonosítja annak problematikus elemeit. Különösen az átmeneti "önkontroll elvesztésének" gondolatára összpontosít, amely a védekezés népszerű indoklása, és komoly problémákat vet fel ezzel az elképzeléssel kapcsolatban.

Érvei egyszerre erőteljesek, megfontoltak és meggyőzőek, és az esszé kiváló bevezetésként szolgál a provokációs védelemhez.

A nemi erőszak olyan bűncselekmény, amelynek meghatározása az elmúlt évtizedekben jelentős változáson ment keresztül, és sok nehéz, megválaszolatlan kérdéssel jár. Baron értekezése végigveszi az összes főbb vitát arról, hogy miként kellene meghatározni a nemi erőszakot, beleértve azt, hogy mi a beleegyezés, mi a beleegyezés hiánya, hogy indokolt-e az erőszak követelménye, és hogy mi a teendő olyan helyzetekben, amikor tévedés van a beleegyezés meglétét illetően. Vitaindítója szisztematikus, alapos és ismét meggyőző. Nehéz elképzelni jobb áttekintést a nemi erőszakra és a provokációról, mint amit Baron esszéje nyújt.

D. Védekezés

Azok, akiknek a magatartása megfelel a bűncselekmény meghatározásának, sikeres védekezéssel elkerülhetik az elítélést. A büntetőjogi védekezéseket jellemzően igazolásnak vagy mentesítésnek nevezik, Kimberly Ferzan "Igazolás és mentesítés" című írása pedig áttekinti az igazolás és a mentesítés természetével és a kettő közötti különbségtétellel kapcsolatos kiterjedt szakirodalmat és vitákat. Előzetesen felmerül a kérdés, hogy mi tartozik

a bűncselekményekhez és mi a védekezésekhez, ami jelentős gyakorlati jelentőségű téma,
mivel az alkotmányos

a kétséget kizáró bizonyítás követelménye nem vonatkozik a megerősítő védekezésre. Ferzan erre is kitér (250. o.).¹⁸

Ferzan esszéje kifinomult és átfogó. Ez a terület, ahogy Ferzan megjegyzi, "mozgó részek bonyolult összjátékát" foglalja magában, és ő egy hozzáértő és megbízható útmutató ebben az összjátékban. Egyetlen aggályom, amely a szakirodalom állapotára és nem feltétlenül Ferzanra reflektál, az az általános feltételezés, hogy a védekezés lényege az erkölcsi elveket tükrözi. Ebből a feltételezésből összetett irodalom nőtt ki, és ahogy Ferzan megjegyzi, a feltételezést kritika érte (252-53. o.). Amint azt az I. részben tárgyaltuk, fontos megfogalmazni, hogy egy olyan állami intézménynek, mint a büntetőjog, miért kell foglalkoznia az egyéni erkölcsiséggel. A védekezés területén a jog és az erkölcs különösen markánsan szétválni látszik egymástól. Másokhoz hasonlóan én is amellett érveltem, hogy ennek az az oka, hogy a büntetőjogi védekezés nemcsak a vád, a bűnösség és az erkölcsi jogok és hibák kérdéseit érinti, hanem politikai filozófiai kérdéseket is, hogy miként kell felvázolni a polgárok és az állam közötti megfelelő viszonyt.¹⁹ Ferzan foglalkozik néhány ilyen kérdéssel az esszéjében (251-53. oldal) és más munkáiban, ²⁰de az embernek az a benyomása, hogy az erkölcsfilozófiai kérdések uralják a gondolkodást ezen a területen. Gyümölcsöző lenne többet foglalkozni a védekezés azon aspektusaival, amelyek az állampolgár-állam viszony feltételeit érintik.

Számos konkrét védekezési mód létezik, és az önvédelem, a kényszer és az elmebaj három olyan védekezési mód, amelyek ebben a könyvben némi figyelmet kapnak. Az elmebajról szóló esszét már tárgyaltam a II. részben. Az önvédelemről szóló értekezés Baron nemi kérdések a büntetőjogban című esszéjében jelenik meg.²¹ Baron az önvédelemről szóló értekezésének középpontjában a bántalmazott nők önvédelemre vonatkozó állításait övező vita áll, valamint az, hogy az önvédelem doktrínái a bántalmazott nő típusú forgatókönyvek esetében láthatóan nem hozzák meg az erkölcsileg helyes eredményt. Ez a fókusz két fő kérdésre irányítja őt: az ésszerű meggyőződés követelménye és a veszélytelenség követelménye. A provokációról és a nemi erőszakról szóló vitáihoz hasonlóan ezeknek a kérdéseknek a kezelése is finom és tanulságos.

Joshua Dressler "Kényszer" című esszéje egy másik nagyon hasznos áttekintés. Dressler arra összpontosít, hogy a kényszerítést igazolásnak vagy kifogásnak kell-e minősíteni - és amellett érvel, hogy inkább kifogásként kell értelmezni. Kitér arra a kérdésre is, hogy a kényszer alkalmazható-e az emberölés büntetvények mentségeként, és hogy alkalmazható-e olyan esetekben, amikor a törvény megszegésére irányuló nyomás nem emberi forrásból, például természeti katasztrófából származik.

IV. Állami büntetés

A következő négy esszé a büntetéssel foglalkozik. A büntetés problémás gyakorlat, mivel gyakran a szabadság szándékos megvonásával és a fájdalom okozásával jár a

---

¹⁸ A bűncselekmények és a védekezés közötti különbségtétel részletesebb tárgyalását lásd Duff, *Supra* note 3, 195-228. o.; John Gardner, *Fletcher on Offences and Defences*, 39 *Tulsa L. Rev.* 817 (2004).

¹⁹ Youngjae Lee, *A szükségesség védelme és a kormányzat hatásköre*, 3 *Crim. L. & Phil.* 133 (2009); James Q. Whitman, "Between Self-Defense and Vengeance/Between Social Compact and Monopoly of Violence", 39 *Tulsa L. Rev.* 801 (2004); George Fletcher, *Domination in the Theory of Justification and Excuse*, 57 *U. Pitt. L. Rev.* 553 (1996).

²⁰ Kimberly Kessler Ferzan, *Self-Defense and the State*, *Ohio St. J. Crim. L.* 449 (2008).

²¹ Az önvédelemről egy másik nagyon hasznos, szélesebb körű áttekintés: Larry Alexander, *Self-Defense*, in *The Routledge Companion to Philosophy of Law* (2012) (Andrei Marmor szerk., 2012).

kormány a polgárokkal szemben. A büntetőjogi filozófusok számára, akik elfogadják az intézmény létezését, a legfontosabb kérdés mindig is az volt, hogy miként igazolható az intézmény létezése, és hogyan alakítható ki az intézmény úgy, hogy megfeleljen az állam és polgárai közötti megfelelő kapcsolatra, valamint az állampolgárok ellen irányuló állami hatalom megfelelő használatára vonatkozó szélesebb körű politikaelméleti feltevéseinknek. David Dolinko "Büntetés" című esszéje arról szól, hogy a büntetés igazolható-e, és hasznos bevezetés a büntetés több hagyományos elméletébe: a retributivizmusba, a konzekvencializmusba és a vegyes elméleti változatokba.

Carol Steiker "A halálbüntetés és a deontológia" című esszéje ezzel szemben a halálbüntetésre összpontosít. Steiker egy anomáliával kezdi esszéjét. Az egyéni jogokról szóló viták többségében a deontológiai és konzekvencialista érvek ismerős pozíciókat foglalnak el. A deontológiai érvek a jogok szigorú vagy abszolút védelme mellett szólnak a következményelvű megfontolásokkal szemben, a következményelvű érvek pedig az ilyen jogok feláldozása mellett a legjobb eredmény elérése érdekében. A kínzási vita például ilyen formát ölt. De amikor a halálbüntetésről szóló vitákról van szó, a konfiguráció más, mert a büntetőjogban a deontológiai sarkot a retributivizmus foglalja el, amely - legalábbis a közvélekedésben - gyakran társul a halálbüntetés melletti állásponttal, míg a következetességgel kapcsolatos sarkot elfoglaló személye ugyanaz, mint más vitákban. Úgy tűnik tehát, hogy amikor a halálbüntetésről van szó, a deontológiai oldal nyitott a halálbüntetésre (hiszen ha az elkövető megérdemli a halált, akkor nincs semmi baj a büntetéssel), és a konzekvencialista oldal is az (hiszen minden attól függ, hogy a halálbüntetés kívánatos végállapotot eredményez-e). Steiker elgondolkodik azon, hogy van-e ennél több, és több lehetséges deontológiai érvet is megvizsgál a halálbüntetés ellen.

A halálbüntetés elleni retributivista érvek nem bizonyulnak megalapozottnak, mert még ha igaz is, hogy sok halálra ítélt ember nem érdemli meg a büntetést, a halálbüntetés támogatójának egyetlen példával kell előállnia egy olyan személyre, aki látszólag megérdemli (mert a tipikus enyhítő tényezők egyike sem érvényesül), hogy bemutassa, hogy elvileg semmi rossz nincs abban, ha az arra érdemeseket halálbüntetésnek vetik alá. A megbízhatatlan eljárásokra alapozott érvek - miszerint ártatlanokat végeznek ki, vagy önkényes megkülönböztetéseket tesznek - szintén nem ütnek elég mélyre, mert a támogatóknak megint csak nem okozna gondot megnevezni azokat, akik látszólag megérdemlik a halálbüntetést, és legalábbis *ezeknek* az embereknek az esetében az önkényes vagy téves besorolás problémája nem tűnik létezőnek.

Steiker ezután a méltóságon alapuló érvek felé fordul. Még ha el is hihetjük, hogy a recipiensek "megérdemlik" az ilyen kezelést, bizonyos kezelési módok egyszerűen nem jöhetnek szóba, mert erkölcsileg visszataszítóak, mint például a kínzás, a kivégzés és a máglyahalál. Egy ember életének befejezése nem sérti-e hasonlóképpen az emberi méltóságot? Talán igen, de a probléma az, hogy a méltóság fogalma homályos, és nem világos, hol van a helyes határ. Ha a halálbüntetés sérti a méltóságunkat, nem mondhatjuk ugyanezt a bebörtönzésről? Ha a bebörtönzés nem sérti a méltóságunkat, akkor a kínzás miért sérti?

A méltóságon alapuló érvek (mint például a "lelkiismeretet megrázó" kifejezés) általában rendelkeznek ezzel a tulajdonsággal; egyes esetekben intuitív módon meggyőzőek, ugyanakkor teljesen haszontalanok is lehetnek.

Steiker azzal az érdekes felvetéssel zárja esszéjét, hogy talán az a baj a halálbüntetéssel, hogy a gyakorlat "idővel olyan emberi képességeket erodál, mint például

empátia és együttérzés" (460. o.). Azt állítja, hogy ezek a képességek szükségesek és feltételezik a deontológiai univerzalizáló eszközök, mint a kanti kategorikus imperatívusz és a tudatlanság rawlsi fátyla (460. o.).²² Ez az érv a jól ismert "Ez a gyakorlat lealacsonyít minket" érv egy változata, azzal a különbséggel, hogy Steiker érve tartalmazza azt a további jellemzőt, hogy a gyakorlat oly módon alacsonyít le minket, hogy kevésbé vagyunk képesek autonóm erkölcsi ágensként mérlegelni. Tehát nem arról van szó, hogy a deontológiai elméletek a halálbüntetés ellen tanácsolnak, hanem arról, hogy a deontológiai elméletek feltételeznek bizonyos emberi képességeket, amelyeket viszont a halálbüntetés gyakorlata veszélyeztet. Bár ez az érvelés bizonyos empirikus feltételezéseken alapul, Steiker szerint ezeket a képességeket, mivel "az erkölcsi cselekvés alapvető előfeltételei", harcosan meg kell védeni "még a fennmaradásukat fenyegető lehetséges fenyegetéssel szemben is" (461. o.).

Különösen érdekesnek találtam azt a javaslatát, hogy "az erkölcsi cselekvőképességhez nélkülözhetetlen tulajdonságok védelmének erkölcsi érvét analóg módon hasonlítsuk a demokratikus önkormányzatisághoz nélkülözhetetlen jogok védelmének demokratikus érvéhez", és hogy "különlegesen védett státuszt adjunk az olyan jogoknak, mint a szólásszabadság és a politikai egyenlőség ... annak érdekében, hogy a demokratikus önkormányzatiság előfeltételei továbbra is fennmaradjanak" (461. o.). Ez az analógia mindazonáltal elgondolkodtatott, hogy miért volt egyáltalán szüksége arra, hogy egy politikai filozófiai elvvel analógiát tegyen. Miért nem érvel egyszerűen közvetlenül politikai érvként azzal, hogy a demokratikus önkormányzat összeegyeztethetetlen egy olyan rendszerrel, amelyben a kormánynak hatalma van arra, hogy kioltsa egy polgártársa életét egy múltbeli rossz cselekedet miatt, vagy ami még rosszabb, azért, hogy példát statuáljon vele mások számára? A büntetés helyénvaló lehet, sőt, a rossz cselekedetekért való megbánás is megkövetelhető polgártársainktól, de az a feltételezés, hogy szándékosan, politikailag véget vethetünk egymás életének, ha ez nem szükséges azonnal egy másik ember halálának megakadályozásához, úgy tűnik, ellentmondásban áll azzal a fajta tisztelettel, amellyel a demokratikus önkormányzatiság rendszerében tartozunk egymásnak.

Ez persze csak egy vázlat, de úgy tűnik számomra, hogy a demokratikus önkormányzatiság eszméje és a halálbüntetés elleni álláspont között egyenes vonal húzható, és számomra nem volt világos, hogy szükség van-e Steiker kerülőújtjára. Steiker elismeri, hogy érvei ellentmondásos empirikus feltételezésekre támaszkodnak a halálbüntetést szankcionáló társadalomban élés hatásairól és a halálbüntetésnek a megfigyelőkre gyakorolt pszichológiai hatásáról.

Ráadásul érvelésének az a következménye, hogy az empátiaképességet fenyegető csekély veszélyt is ki kell oltani, végül olyan irányokba vezethet, amelyeket Steiker talán nem is akar

---

²² Egyesek vitatják Steiker Kant-értelmezését, amely szerint Kant "arra a képességre támaszkodik, hogy el tudja képzelni tetteinek hatását a saját magától teljesen különböző emberekre" (460. o.). Ez nem a kanti etikáról szóló vitába való belemerülés helye, és habozom, hogy erős állításokat tegyek egy olyan alakról, akinek gondolatai olyan gazdagok és összetettek, mint Kanté.

De az én Kantról alkotott képem szerint a kategorikus imperatívuszoknak kevés köze van ahhoz, hogy valaki más helyébe képzeljük magunkat, és megpróbáljuk a dolgokat valaki más szemszögéből látni és érezni, hanem inkább a cselekvés következetességéhez van köze. Lásd Onora O'Neill, *Consistency in Action*, in *Constructions of Reason: Explorations of Kant's Practical Philosophy* (811989).

²³ Igaz, ahogy Cass Sunstein és Adrian Vermeule érvelt, ha a halálbüntetés halálesetek megelőzésére alkalmas, akkor ez okot ad az államnak arra, hogy megölje az elkövetőt a potenciális jövőbeli áldozatok életének megmentése érdekében. Lásd Cass R. Sunstein & Adrian Vermeule, *Is Capital Punishment Morally Required? Tettek, mulasztások és élet-élet kompromisszumok*, Stan58.

L. Rev. 703 (2005). De éppen ezért az ilyen jellegű érvek legyőzése érdekében az állampolgárok és az állam közötti interakció alapvető feltételeiről kell beszélnünk, ahelyett, hogy olyan érvekre támaszkodnánk, amelyek csak az egyén cselekvése vagy tétlensége miatt elvesztett életek számára és az ilyen cselekvés vagy tétlenség megengedhetőségére összpontosítanak. Lásd Youngjae Lee, Deontology, Political Morality, and the State, Ohio8 St. J. Crim. L. 385 (2011).

akarom. A halálbüntetés eltörlése hosszú távon aláásná az emberek empátiakészségét az erőszakos bűncselekmények áldozatai iránt? Az abortusz legalizálása hosszú távon aláásná az emberek empátiakészségét a gyengék és kiszolgáltatottak iránt? Ezek természetesen empirikus spekulációk, de érvelésének egy része azon a feltételezésen alapul, hogy bizonyos értelemben a tények nem számítanak, mert az empátia és az együttérzés képességét "még a lehetséges fenyegetést" is meg kell szüntetni.

A következő két esszé, R.A. Duff és Stephen Garvey írásai nem a büntetésről, hanem a nem büntetésről szólnak. Duff "Irgalom" című esszéje egy olyan gondolatra világít rá, amelyet gyakran hangoztatnak, de nem elemznek elég gyakran. Duff mellett érvel, hogy "[a]z irgalom ellentétben áll az igazságszolgáltatással" és "ellentétben áll a büntetőjogi büntetés mint megkülönböztető intézmény céljaival", és "nem integrálható a büntetőjogi rendszerbe" (475. o.). Mégis, teszi hozzá, lehetnek olyan esetek, amikor a kegyelem indokolt lehet, mert "a bűnelkövetők nem csak bűnelkövetők, és az elítéltek nem csak elítéltek". Néha "az elkövetőnek, mint emberi lénynek más aspektusai is követelik a figyelmünket", és néha "az elítélőnek, nem mint bírónak, hanem mint embertársnak, nem szabad szemet hunynia e más aspektusok felett" (479. o.). Ilyen helyzetekben indokolt lehet az irgalom - amely az ítélet meghozatalában való engedékenységekben nyilvánul meg - Ugyanakkor döntő fontosságú, hogy az irgalmat a büntető igazságszolgáltatási rendszeren kívülről érkező "behatolásnak" ismerjük el, és nem olyasvalaminek, ami a büntető igazságszolgáltatási rendszeren belülre tartozik (487. o.). Akár egyetértünk, akár nem értünk egyet a következtetéseivel, az általa nyújtott keretrendszer rendkívül hasznos és éleslátó.

Stephen Garvey "A büntetés alternatívái" című esszéje nem a megszegényítő szankciókról szól. Esszéje inkább a büntetés alternatíváiról szól, mivel Garvey a büntetés eltörlése mellett szóló érveket vizsgálja. Azok, akik Dolinko esszéjének elolvasása után kétségbeesetten keresik a büntetés indokoltságát, talán érdemes Garvey esszéjéhez fordulniuk, hogy elkezdjenek egy büntetés nélküli világról gondolkodni. Garvey kifejti, hogy az emberek különböző utakon juthatnak el az eltörlés álláspontjára. Az egyik úgy dönthet, hogy a büntetés nem indokolt, mert felelősséget feltételez, a felelősség pedig lehetetlen, mert nincs szabad akaratunk.

Egy másik úgy dönthet, hogy a büntetés nem indokolt, mert a büntetésre adott indokok egyike sem igazolja azt a szenvedésmennyiséget, amelyet az intézmény szándékosan okoz az embereknek. Garvey szerint az abolicionisták mindkét típusa a megelőzés valamilyen formájú rendszerét támogatná, egyesek talán zavaróbbak, mint mások.

Következtetés

A büntetőjog korlátainak a könyvben való kezelésével kapcsolatos fenti panaszaim ellenére nem tagadható, hogy Deigh és Dolinko figyelemre méltó, éleslátással és intelligenciával teli gyűjteményt állított össze. A büntetőjog filozófiájának számos fontos témáját tárgyalják, és az esszék közül sok a témájukról szóló legjobb áttekintés. Nem arra való, hogy valaki - ahogy én tettem - a könyv borítótól a borítóig végigolvassa, bár egy leendő tudós, aki gyorstalpaló tanfolyamot keres a területről, megteheti. Egy ilyen személy számára jól eltöltött idő lenne, mivel a szerzők a legjobb útmutatók közé tartoznak, akiket csak találni lehet. Ráadásul számos esszé kifinomultsága miatt a könyv nemcsak a területet nem ismerők, hanem a veteránok számára is hasznos forrás.